

ДІАЛОГІЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ: СПРОБА ФІЛОСОФСЬКОГО ПІДСИЛЕННЯ

Олена Троїцька

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Анотації:

Підтверджено розроблення діалогічних стратегій в освіті, зокрема в контексті розвитку педагогічної культури. Продовжено традицію висвітлення філософського обґрунтування необхідності діалогізації освіти й культури, повноцінного культурного зростання особистості, сутність якого відрефлексовано й доповнено діалогічними компонентами. Потенціал і можливості філософії експліковано як методологічний, теоретичний і практичний супровід: філософське осмислення автентичного й консенсуального підходу до комунікації, до предметного вивчення світу, до суб'єкт-суб'єктних відносин у професійній підготовці, які зростають до суб'єкт-суб'єктно-об'єктних відносин; філософія здатна допомогти особистості поєднати внутрішню й зовнішню культуру, подолати смислові розбіжності гуманітарних наук і діяльності.

Троицкая Елена. Диалогическая культура будущих учителей: попытка философского усиления.

Подтверждена актуальность разработки диалогических стратегий в образовании, в частности в контексте развития педагогической культуры. Продолжена традиция освещения философского обоснования необходимости диалогизации образования и культуры, полноценного культурного роста личности, сущность роста которой отрафлексирована и дополнена диалогическими компонентами. Потенциал и возможности философии эксплицированы как методологическое, теоретическое и практическое сопровождение: философское осмысление аутентичного и консенсуального подхода к коммуникации, к предметному изучению мира, к субъект-субъектным отношениям в профессиональной подготовке, которые вырастают до субъект-субъектно-объектных отношений; философия способна помочь личности объединить внутреннюю и внешнюю культуру, преодолеть смысловые противоречия гуманитарных наук и деятельности.

Troits'ka Olena. Dialogic culture of future teachers: an attempt of philosophical enhancement.

The research has justified the importance of dialogue strategies' development in education, in particular in the context of pedagogic culture development. In the article we continue the tradition to give philosophical grounding for the necessity of education and culture dialogization, the full-fledged cultural growth of the personality, the essence of which is reflected and completed by dialogic components. The potential and opportunities of philosophy are explicated as a methodological, theoretic and practical support: the philosophic comprehension of authentic and consensus approach to communication, the world subject study, subject-subject relationship in professional training which grow into subject-subject-object relationship; philosophy is able to help a personality unite internal and external culture, overcome sense contradictions of the humanities and activity.

Ключові слова:

інтерсуб'єктивність, інформативно-екзистенціальна взаємодія, консенсус, культура, особистість, розуміння, смисл.

интерсубъективность, информативно-экзистенциальное взаимодействие, консенсус, культура, личность, понимание, смысл.

информативно-взаимодействие, консенсус, личность, понимание,

intersubjectivity, informative-existential interaction, consensus, culture, personality, understanding, sense.

Модернізація сучасної вищої освіти безпосередньо пов'язана з формуванням повноцінної особистості студента, яка є професійно компетентною, інноваційно здатною особистістю, у діяльності якої діалогічна культура посідає чільне місце. Така спрямованість сучасної освіти зумовлена тим, що становлення й розвиток особистості відбувається в полікультурному середовищі, де освіта постає універсальним механізмом відтворення, збереження, розвитку культури та імплементації духовного досвіду попередніх поколінь і досвіду сучасних культур, що співіснують, в особистісний ціннісно-смисловий континуум.

У суспільстві, де взаємозалежність усіх від усіх набуває великих масштабів, а формування єдиного світового простору потребує водночас гідного місця для кожної культурної спільноти, навчання міжкультурної взаємодії рівноправних суб'єктів спілкування стає головним компонентом освіти, зокрема вищої. Саме в освітньому процесі засвоюється досвід культур, артикулюються інтереси й цінності суб'єктів освіти, відбувається обмін досвідом і в такий спосіб за допомогою діалогу забезпечується, одного боку, цілеспрямований

вплив освітнього середовища на розвиток людини культурної й створюються умови для сталого розвитку світу, а з іншого – суб'єкт набуває якості особистості культурної.

Отже, саме в площині філософії освіти досліджувана проблема набуває значущості, оскільки саме філософського підсилення пошуку ефективних способів та їх упровадження в педагогічну дійсність потребує процес формування майбутнього вчителя як людини культурної, адже формування ціннісно-смислового складника її світогляду неможливе без філософії. У філософсько-освітніх розробках обґрунтовано провідні засади сучасного процесу підготовки вчителя у вищій школі (В. Андрущенко, І. Зязюн, С. Клепко, В. Луговий, Н. Ничкало та ін.); проблеми особистісного зростання майбутнього педагога висвітлено у працях І. Беха, Є. Бондаревської, В. Гершунського, В. Кременя, А. Огурцова, І. Слободчикова та ін., проблеми діалогізації навчання – у працях Г. Балла, Н. Барбаліса, В. Біблера, І. Соломадіна та ін. Зауважимо, що проблеми діалогізації освіти, окрім концептуально-філософського осмислення, яке презентовано у працях М. Бубера, М. Бахтіна,

Е. Левінаса та інших філософів, знайшли аспектно відображення в роботах науковців різних галузей знання. Так, психологи (А. Лосев, Ю. Лотман, М. Каган, А. Хараш та ін.) у діалозі вбачали «зустріч» смислів, парадигм мислення, механізм розвитку свідомості й особистісного зростання. Незначна частина педагогічних досліджень присвячена найважливішому питанню професійної підготовки – формуванню нової культури взаємодії людей, які презентують різні культури. Це, в основному, роботи особистісно-орієнтованого напрямку освіти й концепції мислєдїяльності (Є. Бондарєвська, К. Роджерс, В. Сериков, І. Сергєєв, Г. Щєдровицький, І. Якиманська та ін.).

Разом з тим, контекстуальне осмислення включення філософської рефлексії діалогу в професійну підготовку вчителя повномасштабно й цілеспрямовано не представлено. Цей факт зумовив мету дослідження й висвітлення його результатів у статті: обґрунтувати необхідність філософського супроводу діалогізації професійної підготовки майбутніх учителів у системі вищої педагогічної освіти.

Аналіз досліджень свідчить про те, що головним призначенням будь-якої науки сьогодні є завдання не стільки забезпечити людину знаннями про світ і вмінням його перебудувати, скільки озброїти її методологією саморозвитку, професійного зростання, спільного життя в культурному розмаїтті й духовного вдосконалення. Саме в такий спосіб можна ідентифікувати якість особистості, зокрема й майбутнього вчителя. Зазначимо, що дефініція «якість особистості» складається з двох концептів: якість і особистість. Це, на нашу думку, вносить певну плутанину. А ще спостєригається порушення логіки визначення, яке часто замінюється структурою, коли перелічуються всі елементи й властивості особистості, або особистість порівнюють з подібним явищем, феноменом тощо. Водночас, визначення має вказувати на сутність процесу, явища, феномена, речі, тобто на те, що відрізняє одне суще від іншого (аж до специфіки).

Можна, звичайно, визначити особистість як системну якість індивіда, атрибутами якої є активність, спрямованість, наявність глибинних смислових утворень, розвинута самосвідомість, потім називати структурні компоненти: потреби, настанови, інтереси, ідеали, спрямованості (чого людина хоче), здібності (що вона може), характер (чим вона є) тощо, але, на нашу думку, найбільше відповідає розумінню «культурного коду» й визначеному ракурсу дослідження дефініція філософського словника: «Особистість – індивід як суб'єкт соціальної діяльності, якості якого детерміновані конкретно-історичними умовами

життя суспільства; конкретна, цілісна людська індивідуальність у єдності її духовних, соціальних і природних якостей...» Якості особистості автори цього словника визначають як те, що об'єднує індивідів, які мають спільні історично й соціально зумовлені особливості їхньої життєдіяльності [6, с. 488–489].

Отже, у такому розумінні особистість постає етичним феноменом, зміст і акти якого інтенціонально спрямовані на інші особистості. Оскільки якість у загальному вигляді – це «специфіка, “як” і “що” речі, то вона означає первинну й справжню єдність або різноманіття реальності, що ще не передбачає просторового розуміння або навіть мисленнєвої редукації... Є об'єктивні якості (властиві саме природним речам) і суб'єктивні (наявні тільки в уявленнях людини)» [7, с. 207], тому, дійсно, культурна особистість творчо реалізує свою біосоціодуховну природу на засадах інтелектуальності, етичності й духовності.

У цьому сенсі саме в діалозі розвиваються мотиваційна, інтелектуальна, духовно-моральна, комунікативна та інші компетентності; формується окремий підхід до особистості, який уможливорює автономність думок, збереження «власного Я» та ідентичності; здійснюється рефлексія щодо всіх складників культурного потенціалу, що забезпечує системний розвиток особистості; створюються умови не тільки для суб'єкт-суб'єктних відносин, а й, на нашу думку, для суб'єкт-суб'єктно-об'єктних, рівноправних стосунків особистостей (доповнення суб'єкт-суб'єктних відносин об'єктністю означає те, що вони в процесі рефлексії мають обов'язково поставати предметом осмислення); забезпечується спроможність особистості брати участь у «зустрічах» широкого соціально-культурного простору.

Наступне питання стосується розвитку діалогічної культури майбутніх учителів. Відійшовши від початкового визначення культури (лат. *cultura* – обробка землі (лат. *agricultura*), вміщеного у «Філософському енциклопедичному словнику», розглянемо його переносне значення: культура – догляд, покращення, ушляхетнення тілесно-душевно-духовних нахилів і здібностей людини; відповідно є культура тіла, культура душі й духовна культура (у цьому сенсі вже Цицерон говорив про *cultura animal*)... Культура розглядається з погляду змісту, поділяється на різні галузі, сфери: етос і звичаї, мова й писемність, характер одягу, поселень, праці, система виховання, економіка, характер армії, суспільно-політичний лад, судочинство, наука, техніка, мистецтво, релігія, усі форми відображення об'єктивного духу» [7, с. 229].

Отже, достатньо детально, з одного боку, розкрита сутність культури – покращення тілесно-душевно-духовних здібностей людини, а з іншого – форми її багатогранного вияву. До речі, у згаданому словнику підкреслено, що «філософія культури – це сукупність спроб філософського з'ясування явища культури, його редукції на ряд галузей, з'ясування законів його структури, співвідношення частин цього явища й визначення його цінності... Чіткої форми філософія культури набуває тільки у XVIII ст., а саме – завдяки Віко в Італії, Руссо й Вольтеру у Франції й особливо Гердеру в Німеччині, вплив якого зробив її вченням про становлення та дії тілесно-душевно-духовної цілісності людини у світі природи й одночасно в історично-духовному світі» [7, с. 230].

Отже, по-перше, згадка у філософському визначенні про культуру цінностей має принципове значення: у філософії цінності мають нормативну значущість і приписують людині, якою вона має бути, тобто покращення біосоціодуховної природи повинно відбуватися в такий спосіб, щоб не було порушень прав і свобод інших людей і законів природи. Невипадково М. Булатов, визначаючи культуру як удосконалення, підкреслює два великі сенси культури: «По-перше, їй протистоїть некультурність: від Віко історію розглядають як поступ від варварства до культури, а від останньої – знову до варварства... З погляду сучасності останнім його видом є так званий постмодерн, коли зникають великі ідеали людини й природи. По-друге, у новий час відбувається послаблення духовності – внутрішньої культури й розквіт зовнішньої культури – цивілізації... Оскільки під культуру підпадає все, зроблене людиною, виникають багатоманітні її концепції... Таке розмаїття тлумачень підштовхує навіть до висновку про культуру як розмите й надумане, штучне поняття, що теж є одним з образів культури. За такої розбіжності її образів, якщо розглядати діяльність людства як ціле, постає питання про класифікацію різних проявів культури, їх упорядкування тощо. До того ж, культура майже завжди супроводжується антикультурою... Ця внутрішня боротьба в культурі відбувається й завдяки тому, що зовнішньо людина цивілізується, а власне культурно деградує. Зі свого боку, цивілізація руйнує людину та природу...» [4, с. 241–242].

Отже, можна не погоджуватися з прикладами критики головного напрямку суперечливого розвитку культури – протиставлення цивілізації й культури, можна додати до цих прикладів нові негативні наслідки поступової деградації людини, але продуктивним постулатом, на нашу думку, стає положення про необхідність єднання

культури внутрішньої і зовнішньої та про роль у цьому єднанні діалогічної освіти.

Якщо розуміти культуру як сукупність прийнятих у суспільстві правил колективного співіснування й вироблені людьми технології й оцінні критерії здійснення соціально-значущих практичних та інтелектуальних дій, а також усвідомити той факт, що на відміну від біологічних властивостей і потреб людини норми культури не наслідуються, а засвоюються в навчанні, то слід звернутися до положень В. Біблера про навчання діалогу культур і діалогіки [3]. При цьому ми вважаємо, що «діалог культур» здебільшого має віддзеркалювати цивілізаційний вектор культурного поступу, а «діалогіка» – особистісний рух від сприйняття культури до духовності. Слід також згадати положення М. Бахтіна, в яких культура презентована як форма спілкування різних культур, як форма діалогу й у яких метою освіти є людина, яка пізнає і творить культуру шляхом діалогу, обміну смислами, індивідуальної й колективної творчості [1].

Як свідчить аналіз багатьох досліджень, діалог у сучасному світі постає як багатофункціональний феномен: специфічна форма взаємодії людей, спосіб спілкування й комунікації, механізм реалізації й самореалізації суб'єктності, засіб консенсуального розвитку суспільства й особистості; конструкт формування інтелектуально коректного мислення, наукового пізнання й трансдисциплінарної філософської рефлексії. Сприймаючи той факт, що «культура» є родовим поняттям і має високий ступінь загальності, зауважимо, що діалогічній культурі притаманні всі загальні властивості – покращення тілесно-душевно-духовних якостей людини, але в специфічний спосіб (інформативно-екзистенціональна взаємодія суб'єктів пізнання й діяльності). У цьому сенсі діалогічна культура є цілісним, складним утворенням, що постає методологією і сукупністю способів, прийомів організації інформативно-екзистенціональної взаємодії особистостей і реалізації їхньої суб'єктивності та інтерсуб'єктивності. Зміст діалогічної культури можна представити такими компонентами, як культура сприйняття, уявлення, ідентифікації, артикуляції, розуміння, мовлення, комунікативна поведінка тощо.

Слід окремо підкреслити роль інтерсуб'єктивності в розвитку діалогічної культури, адже пошук розуміння «alter Ego» і сприйняття його як рівноправного суб'єкта, який доповнює цілісність [9], суттєво змінює картину світу в уявленнях усіх суб'єктів взаємодії. Значення особистісних прагнень до наочіння діалогічної культури зростає

до великих розмірів, що підкреслює відомий американський філософ, автор фундаментальної праці «Діалог у навчанні» Н. Барбаліс, зазначаючи, що можна навчитися діалогу тільки за умови включення в нього: «...we learn to engage in dialogue by engaging in dialogue» [8]. Це положення не виключає необхідності розгортання цілеспрямованого, багатогранного процесу суб'єкт-суб'єктної взаємодії студентів і викладачів, у якому відбувається імплементація ідеї діалогу й толерантності, інтеграція ціннісно-смыслових, інформаційно-комунікативних, дослідно-пошукових і рефлексивно-оцінних компонентів тощо.

Саме тому особистісне зростання майбутнього вчителя в діалозі слід пов'язувати, з одного боку, з усіма складниками професійної підготовки, а з іншого – з педагогічною культурою. У цьому сенсі методологічна, загальнонаукова, науково-предметна, методична й практична підготовки, використовуючи діалог як конструкт, мають створити на світоглядно-аксіологічному рівні феномен діалогічної культури за формулою інтерсуб'єктивності «Я в Іншому, Інший у Я»; на когнітивно-пізнавальному – інформативно-комунікативний пошук концепцій, теорій, стратегій і механізмів розв'язання суперечностей і утвердження консенсуальної етики й духовності; на операційно-діяльнісному (технологічному) й рефлексивно-оцінному – організувати систему аналітико-рефлексивних, конструктивно-прогностичних, інформаційних, корекційно-регулятивних та інших способів і прийомів, що становлять технологію професійної (педагогічної) культури діалогу. До того ж, слід зазначити, що діалогізація як механізм підвищення педагогічної культури має насамперед стосуватися найбільш гострих проблем професійної підготовки. Саме на ці проблеми звертає увагу авторський колектив «Білої книги національної освіти України», зазначаючи, що «...сьогодні зростають вимоги до якості професійної підготовки майбутніх учителів. Водночас у вищих навчальних закладах у підготовці студентів до педагогічної професії недостатньо враховуються об'єктивні тенденції, притаманні розвитку освіти в цілому, зокрема й педагогічної, а саме: зростання ролі діагностування в обґрунтуванні й оцінюванні результатів учіння; підвищення інтенсивності учіння на основі використання сучасних педагогічних технологій; розроблення й реалізація освітніх стандартів і забезпечення їх досягнень відповідними навчально-методичними модулями; інтеграція й диференціація навчальних курсів, видів, ступенів і закладів освіти; посилення індивідуально-творчого начала учіння; постійне застосування евристичної дидактики» [2, с. 272–273].

Отже, кожен з цих напрямів потребує імплементації ідеї діалогу й філософського підсилення складників педагогічної культури всіх суб'єктів освіти й у всіх напрямках їхньої діяльності, що стосується розвитку системи компетентностей, подолання обмежень вибору студентами й викладачами власних траєкторій розвитку та індивідуальних стратегій особистісно-професійного вдосконалення, запобігання інформаційному насиченню знаннями і, на нашу думку, головне – упровадити «розуміння» як результат діалогу та інтеркультурність як мету діалогічної культури на основі інтелектуального руху особистості від предметного значення (денотат – Г. Фреге) предмета, що вивчається, до смислу як «змісту, що мислиться, відображається й засвоюється в процесі розуміння мовленнєвого висловлювання» [5, с. 621]. І річ зовсім не в тому, що значення та смисл є конструктами діалогу і, відповідно, його результату – розуміння, а в тому, що в ході навчання не можна процес міркування особистості вважати закінченим, якщо розкрито тільки значення, адже корелятом розуміння є смисл. Проте в реальному процесі комунікації далеко не завжди співрозмовники володіють тією діалогічною культурою, що являє собою знання комунікантів про те, що «смисл – це загальне зіставлення й зв'язок усіх явищ, що стосуються ситуації, яка осмислюється. Це знання спрямовує розуміння в такий спосіб, що людина може фіксувати функціональні характеристики елементів ситуації один щодо одного й щодо ситуації загалом і стало відтворювати ці характеристики у вторинних текстах» [5, с. 622].

Наполягаючи на підсиленні філософсько-освітнього складника у професійній підготовці майбутнього вчителя й на необхідності формування його діалогічної культури, а також на тому, щоб філософський, зокрема діалогічний, супровід не залишився тільки на рівні філософської методології, ми маємо на увазі те, що діалогічна культура, педагогічна культура, професійна підготовка й майбутня діяльність учителя належать до гуманітарного пізнання й гуманітарної діяльності, які є вторинним відображенням дійсності (за стандартом герменевтики, це відображення опосередковано текстами й означає, що завжди є нерозуміння, «прихований смисл» тощо). Якщо смисл не очевидний суб'єктові, то його потрібно дешифрувати (з'ясувати), зрозуміти, засвоїти, розтлумачити, інтерпретувати. Отже, головна мета діалогу – розуміння – постає головною методолого-філософською категорією. Саме тому філософський супровід є необхідним у процесі формування діалогічної культури майбутнього вчителя. Наявна дихотомія природничих наук і наук про дух (гуманітарних)

потребує визнання істотної ролі мови суб'єктів, що вносить у розуміння культурні (різнокультурні) значення; суб'єктивні прагнення учасників діалогу, їх психологічні характеристики, внутрішній світ, що залежить від освіти, інтересів, виховання, культурної ідентичності, умов життя тощо, суттєво впливають на досягнення смислу, формують контекст і уможливають лише «передрозуміння» (Ф. Гиренок, В. Кржевов, А. Оганов, А. Панарін, Т. Сидоріна), а набуття смислів відбувається через інтерпретацію, яка, будучи вільним творчим актом, реконструює суб'єктивні умови й сприяє розумінню, тобто філософському досягненню смислів, об'єктивних світу.

Таким чином, дослідження підтвердило думку про необхідність у модернізації освіти формування повноцінної особистості, у розвитку якої діалогічна культура посідає центральне місце. Навіть більше, аналіз теорії і практики розвитку культури висвітлив значну роль філософсько-освітніх розробок у практиці формування діалогічної культури.

У різних напрямках діалогізації освіти в попередні роки ця проблема була розглянута

концептуально, схарактеризовані діалогічні аспекти особистісно зорієнтованої освіти. Тому в статті увага була зосереджена на філософському супроводі діалогізації професійної педагогічної підготовки майбутнього вчителя, а саме: особистість відрефлексована як етичний феномен, зміст і акти якого інтенціонально спрямовані на інші особистості; діалог у цьому контексті уможливує набуття особистістю комплексу компетентностей і формує цілісний, автентичний і консенсуальний підхід до комунікації, створює умови для суб'єкт-суб'єктно-об'єктних відносин і забезпечує вхід особистості в широкий культурно-освітній простір; філософський супровід допомагає в діалогічній підготовці поєднати внутрішню й зовнішню культуру, створити умови для діалогічного процесу навчання, в якому діалогічна культура представлена складним інтегральним утворенням зі світоглядним осмисленням ставлення людини до світу, і в такий спосіб філософія спроможна подолати смислові розбіжності гуманітарних наук і діяльності.

Список використаних джерел

1. Бахтин М. М. Автор и герой. К философским основам гуманитарных наук / М. М. Бахтин. — СПб. : Азбука, 2000. — 336 с.
2. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.]; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя; НАПН України. — К. : Інформаційні системи, 2010. — 342 с.
3. Библер В. С. Культура. Диалог культур / В. С. Библер // Вопросы философии. — 1989. — № 6. — С. 31—42.
4. Булатов М. О. Філософський словник / Булатов М. О. — К. : Стило, 2009. — 575 с.
5. Новейший философский словарь. Постмодернизм / Главный научный руководитель и составитель А. А. Грицанов. — Минск : Современный литератор, 2007. — 816 с.
6. Философский словарь. — К. : А.С.К., 2006. — 1056 с.
7. Философский энциклопедический словарь. — М. : ИНФРА-М., 2002. — 576 с.
8. Burbules N. Dialogue in teaching: theory and practice / N. C. Burbules. — N.-Y. : Teachers College Press. Columbia University, 1993. — 305 p.
9. Husserl E. Die Krisis der europaischen Wissenschaften und die transzendente Phenomenologikal Philosophy / E. Husserl. — Evaston : Northwestern UP. — 1970. — P. 269—299.

Відомості про автора:

Троїцька Олена Михайлівна
troizka@ukr.net

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01061, Україна
doi: <http://dx.doi.org/10.7905/vers.v0i8.1459>

Надійшла до редакції: 11.08.2016 р.

Прийнята до друку: 25.08.2016 р.

References

1. Bakhtin, M. M. (2000). *The Author and the Protagonist. To the Philosophical Grounds of the Humanities*. SPb : Azbuka [in Russian].
2. Alekseienco, T. F., Anishchenko, V. M., Ball, G. O. et al (2010). *The White Book of the National Education of Ukraine. Ed. by V. H. Kremin'*. Kyiv : Informatsiini systemy [in Ukrainian].
3. Bibler, V. S. (1989). Culture. Dialogue of Cultures. *Voprosy filosofii*, 6, 31—42 [in Russian].
4. Bulatov, M. O. (2009). *Philosophical Dictionary*. Kyiv : Stylos [in Ukrainian].
5. Gritsanov, A. A. (2007). *The Newest Philosophical Dictionary. Postmodernism*. Minsk : Sovremennyi literator [in Russian].
6. *Philosophical Dictionary*. Kyiv : A. S. K [in Ukrainian]
7. *Philosophical Encyclopedic Dictionary*. Moscow : INFRA-M [in Russian].
8. Burbules, N. (1993). *Dialogue in teaching: theory and practice*. N.-Y. : Teachers College Press. Columbia University [in English].
9. Husserl, E. (1970). *Die Krisis der europaischen Wissenschaften und die transzendente Phenomenologikal Philosophy*. Evaston : Northwestern UP. 269—299 [in German].

Information about the author:

Troits'ka Olena Mykhailivna
troizka@ukr.net

National Pedagogical Dragomanov University
9 Pirohova St, Kyiv, 01061, Ukraine

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/vers.v0i8.1459>

Received at the editorial office: 11.08.2016.

Accepted for publishing: 25.08.2016.